

**ПОСТАНОВИ ПЛЕНУМІВ ВИЩОГО
ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ УКРАЇНИ
ТА ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

Практичний посібник

Харків
«Право»
2018

Рецензенти:

І. О. Ізарова – доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри нотаріального та виконавчого процесу Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Р. Ю. Ханік-Посполітак – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри галузевих правових дисциплін Національного університету «Києво-Могилянська академія»;

Л. А. Швецова – член Вищої ради правосуддя, викладач Національної школи суддів України, суддя Апеляційного суду Харківської області

Упорядники:

В. Я. Погребняк – кандидат юридичних наук, суддя Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду;

С. О. Кравцов – кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Постанови пленумів Вищого господарського суду України та Верховного Суду України : практич. посіб. / [упоряд.: В. Я. Погребняк, С. О. Кравцов]. – Харків : Право, 2018. – 406 с.

ISBN 978-966-937-402-8

У посібнику надаються постанови пленумів Вищого господарського суду України та Верховного Суду України господарської спеціалізації.

Для суддів місцевих господарських судів, апеляційних господарських судів, суддів Верховного Суду, юристів, викладачів вищих навчальних закладів, студентів та аспірантів.

УДК 347.95(477)

РОЗДІЛ 1

ПОСТАНОВИ ПЛЕНУМІВ ВИЩОГО ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ УКРАЇНИ

1.1. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 26 грудня 2011 року № 18 «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції»

ПЛЕНУМ ВИЩОГО ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА 26.12.2011 № 18

Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції

(Із змінами, внесеними згідно з Постановами Вищого господарського суду

№ 3 від 23.03.2012

№ 10 від 17.10.2012

№ 2 від 16.01.2013

№ 3 від 16.01.2013

№ 7 від 21.02.2013

№ 9 від 29.05.2013

№ 13 від 17.12.2013

№ 6 від 10.07.2014

№ 2 від 24.11.2014

№ 3 від 05.03.2015

№ 2 від 16.12.2015

№ 7 від 14.07.2016)

Відповідно до пункту 6 частини другої статті 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» пленум Вищого господарського суду України ПОСТАНОВЛЯЄ:

З метою забезпечення однакового і правильного застосування Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) дати господарським судам України такі роз'яснення.

1. Учасники судового процесу.

1.1. До складу учасників судового процесу входять сторони, треті особи, прокурор, інші особи, які беруть участь у процесі у випадках, передбачених ГПК, зокрема, судові експерти, перекладачі, посадові особи чи інші працівники підприємств, установ, організацій, державних та інших органів, коли їх викликано для дачі пояснень з питань, що виникають під час розгляду справи (стаття 18 ГПК).

Учасниками судового процесу у справах про банкрутство є особи, визначені Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

1.2. З усіх учасників судового процесу лише сторони, треті особи і прокурор, який бере участь у процесі, наділені правом заявити відвід судді за наявності підстав та в порядку, зазначених у статті 20 ГПК, у тому числі у випадку, коли суддя бере участь у новому розгляді справи в разі скасування рішення, ухвали, прийнятих ним чи за його участю.

1.2.1. Сторони, треті особи або прокурор можуть заявити відвід лише тим суддям, які беруть участь у розгляді конкретної справи, а не всім взагалі суддям того чи іншого господарського суду; заявлення відводу голові господарського суду чи його заступнику можливе лише у разі прийняття ними справи до свого провадження.

Не є підставами для відводу суддів заяви, які містять лише припущення про існування відповідних обставин, не підтверджених належними і допустимими доказами, а також наявність скарг, поданих на суддю (суддів) у зв'язку з розглядом даної чи іншої справи, обставини, пов'язані з прийняттям суддями рішень з інших справ.

За імперативним приписом частини четвертої статті 20 ГПК відвід повинен заявлятися у письмовій формі. Якщо відвід заявлено усно, господарський суд має запропонувати заявникові викласти його у письмовій формі (за необхідності надавши йому потрібний для цього час), а в разі відмови від заявлення відводу в такій формі – продовжити розгляд справи по суті із зазначенням про це в протоколі судового засідання.

1.2.2. Питання про відвід судді вирішується судом у тому складі, який розглядає справу. Отже, якщо справа розглядається суддею одноособово, відповідне питання вирішується саме цим суддею у нарадчій кімнаті.

У такому ж порядку вирішується питання про самовідвід суддів.

Форми заявлення самовідводу судді процесуальним законом не передбачені. Отже, достатнім є зазначення про це у відповідній ухвалі, винесеній згідно з частиною п'ятою статті 20 ГПК та з урахуванням вимог статті 86 названого Кодексу.

У разі колегіального розгляду справи винесенню ухвали може передувати відповідна письмова заява судді з наведенням мотивів самовідводу.

1.2.3. Задоволення заяви про відвід судді повинно обґрунтовуватися посиланням на обставини, про які йдеться в частині першій статті 20 ГПК, із зазначенням та поданням доказів, які їх підтверджують.

1.2.4. За змістом частини першою статті 20 ГПК суддя, який брав участь в розгляді справи, не може брати участі в новому розгляді справи у разі скасування рішення, ухвали, постанови (у справі про банкрутство), прийнятої за його участю, або у перегляді прийнятих за його участю рішень, ухвал, постанов за нововиявленими обставинами.

(Абзац перший підпункту 1.2.4 підпункту 1.2 пункту 1 із змінами, внесеними згідно з Постановою Вищого господарського суду № 3 від 23.03.2012)

У застосуванні цієї норми процесуального права господарським судам необхідно враховувати таке.

У разі скасування апеляційною або касаційною інстанціями ухвал місцевого господарського суду визначення суддів або колегії суддів для розгляду справ здійснюється з урахуванням наведеного у підпункті 2.3.43 пункту 2 Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого рішенням Ради суддів України від 26.11.2010 № 30 (з подальшими змінами).

(Абзац третій підпункту 1.2.4 підпункту 1.2 пункту 1 в редакції Постанови Вищого господарського суду № 9 від 29.05.2013; із змінами, внесеними згідно з Постановою Вищого господарського суду № 7 від 14.07.2016)

Скасування рішення, прийнятого по суті справи з прийняттям нового рішення, не може вважатися підставою для відводу судді, який приймав скасоване рішення і вчиняє процесуальні дії у цій справі на стадії виконання нового судового рішення, зокрема, здійснює розгляд скарги на дії (бездіяльність) органу Державної виконавчої служби, заяви про відстрочку, розстрочку, зміну способу виконання судового рішення, визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, тощо.

1.2.5. Право на подання заяви про відвід судді є однією з гарантій законності здійснення правосуддя і об'єктивності та неупередженості розгляду справи, оскільки статтею 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини закріплено основні процесуальні гарантії, якими може скористатися особа при розгляді її позову в національному суді і до яких належить розгляд справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Водночас згідно з частиною третьою статті 22 ГПК сторони (так само як і інші учасники судового процесу) зобов'язані добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами, виявляти взаємну повагу до прав і охоронюваних законом інтересів другої сторони, вживати заходів до всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин справи. Тому слід розцінювати як зловживання учасником судового процесу своїми процесуальними правами, зокрема, подання ним другої і наступних заяв про відвід судді (суддів) господарських судів з одних і тих самих підстав (у тому числі з викладенням відповідної заяви в іншій стилістичній формі), або, хоча й з інших підстав, ніж у первісній заяві, але з таких, що з урахуванням обставин справи були або мали бути відомі заявникові під час подання ним первісної заяви, і, отже, повинні були зазначатися саме в ній.

Якщо спір вирішується (справа розглядається) колегіально, то відповідним зловживанням процесуальними правами може вважатися послідовне заявлення відводів суддям, що входять до складу відповідної колегії, з одних і тих самих підстав, хоча первісну заяву про відвід одного з цих суддів з тих же підстав залишено без задоволення.

У таких випадках суд не позбавлений права, відмовивши в задоволенні наступної заяви (клопотання), продовжити розгляд справи, в якій заявлено такий відвід, із зазначенням про це в протоколі судового засідання та в описовій частині судового рішення з наведенням в останньому відповідних мотивів; додатково ухвала як окремий процесуальний документ у такому разі не вноситься.

1.2.6. У випадку надходження заяви про відвід судді після закінчення розгляду справи (проголошення рішення або ухвали, якою закінчується розгляд справи) така заява з відміткою про дату і точний час її надходження приєднується до матеріалів справи без її розгляду. Зазначена відмітка робиться відповідальним працівником канцелярії суду.

1.3. Господарський суд за клопотанням сторони або за своєю ініціативою має право до прийняття рішення залучити до участі у справі іншого відповідача, якщо у спірних правовідносинах він виступає або може виступати як зобов'язана сторона.

Заміна первісного відповідача належним відповідачем допускається лише за згодою позивача, яка має бути викладена в його письмовій заяві чи зафіксована в протоколі судового засідання. Якщо ж такої згоди не надано, то господарський суд у залежності від конкретних обставин справи вчиняє одну з таких дій: 1) розглядає справу в межах заявлених позовних вимог і відмовляє в позові, оскільки відповідач не є належним; 2) залучає до участі у справі з власної ініціативи іншого відповідача згідно з частиною першою статті 24 ГПК. При цьому в останньому із зазначених випадків: господарський суд зобов'язує позивача згідно з частиною другою статті 56 ГПК надіслати відповідачу копії позовної заяви та доданих до неї документів, а в разі невиконання цього обов'язку у встановлений судом строк залишає позов без розгляду на підставі пункту 5 частини першої статті 81 ГПК.

(Абзац другий підпункту 1.3 пункту 1 із змінами, внесеними згідно з Постановою Вищого господарського суду №3 від 16.01.2013)

Ухвали про залучення іншого відповідача чи заміну неналежного відповідача не можуть бути оскаржені в апеляційному та у касаційному порядку.

У разі якщо заява (клопотання) про залучення іншого відповідача або про заміну відповідача залишається судом без задоволення, то ухвала з цього приводу не вноситься, а про відхилення відповідної заяви (клопотання) зазначається в описовій частині рішення суду або в ухвалі, якою закінчується розгляд справи.

Стаття 24 ГПК не зобов'язує господарський суд задовольняти клопотання сторони про залучення до участі у справі іншого відповідача. Проте відхилення такого клопотання і задоволення позову за рахунок неналежного відповідача можуть бути підставою для скасування рішення згідно з пунктом 3 частини третьої статті 104 ГПК.

Якщо у розгляді справи господарським судом буде з'ясовано, що іншим або належним відповідачем у ній мала б бути особа, яка згідно з процесуальним законом не може бути учасником судового процесу в господарському суді, а позивач наполягає на розгляді відповідної справи саме господарським судом, останній не вправі ні залучати відповідну особу до участі у справі, ані при-

пиняти провадження в ній, а повинен розглянути справу стосовно того відповідача, якому пред'явлено позовну вимогу, та прийняти рішення по суті справи (в тому числі про відмову в позові, якщо відповідач є неналежним).

1.4. За приписом статті 25 ГПК у разі, зокрема, реорганізації суб'єкта господарювання у відношеннях, щодо яких виник спір, господарський суд залучає до участі у справі його правонаступника. Господарським судам необхідно враховувати, що сама лише зміна найменування юридичної особи не означає її реорганізації, якщо при цьому не змінюється організаційно-правова форма даної особи. Зміна типу акціонерного товариства з приватного на публічне не є його реорганізацією (стаття 5 Закону України «Про акціонерні товариства»). Водночас зміна найменування юридичної особи тягне за собою необхідність у державній реєстрації змін до установчих документів, порядок проведення якої викладено у статті 29 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців». У разі коли така зміна сталася у процесі вирішення спору господарським судом, про неї обов'язково зазначається в описовій частині рішення (при цьому у мотивувальній частині, за необхідності, також зазначається нове найменування учасника судового процесу – наприклад, у разі задоволення позову до нього) або в ухвалі, якою закінчується розгляд справи.

Якщо ж зміна найменування юридичної особи пов'язана зі зміною організаційно-правової форми юридичної особи (статті 104–108 Цивільного кодексу України), то йдеться про її реорганізацію, що потребує вчинення господарським судом процесуальної дії, зазначеної в частині третьої статті 25 ГПК; крім того, про винесення відповідної ухвали зазначається в описовій частині рішення, прийнятого по суті справи.

Зазначеною статтею ГПК передбачено процесуальне правонаступництво у зв'язку не лише зі смертю (оголошенням померлою) фізичної особи та реорганізацією суб'єкта господарювання, а й в інших передбачених законом випадках, у тому числі заміни кредитора або боржника у зобов'язанні (статті відповідно 512 і 520 Цивільного кодексу України). У разі заміни кредитора в зобов'язанні не в повному обсязі (у подільному зобов'язанні; в разі передачі новому кредитору права на стягнення неустойки окремо від передачі прав вимоги за основним зобов'язанням тощо) новий кредитор є правонаступником первісного кредитора лише в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу відповідних прав якщо інше не встановлено договором або за законом (стаття 514 Цивільного кодексу України); при цьому якщо правонаступником заявляються відповідні вимоги, то вважається, що позов подано кількома позивачами (стаття 23 ГПК). Процесуальне правонаступництво в розумінні статті 25 ГПК допускається на будь-якій стадії судового процесу, включаючи стадію виконання судового рішення, і здійснюється господарським судом без виклику сторін у справі, якщо їх явка не зумовлена необхідністю з'ясування судом певних обставин, але з повідомленням сторін, оскільки інше суперечило б приписам частини другої статті 22 ГПК стосовно прав сторін у судовому процесі.

(Абзац третій підпункту 1.4 пункту 1 із змінами, внесеними згідно з Постановами Вищого господарського суду № 3 від 16.01.2013, № 9 від 29.05.2013)

Про здійснену заміну учасника судового процесу обов'язково зазначається в описовій частині рішення суду, прийнятого по суті справи, навіть якщо раніше про це вже йшлося у відповідній ухвалі.

Процесуальне правонаступництво фізичних осіб має свої особливості. Стосовно фізичних осіб – підприємців та учасників корпоративних відносин, що є сторонами у справах або третіми особами, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, таке правонаступництво можливе за одночасної наявності двох умов: по-перше, коли відповідні правонаступники мають аналогічний правовий статус (зокрема, фізичних осіб – підприємців чи учасників корпоративних відносин), і, по-друге, існування даного статусу на момент вирішення господарським судом питання про процесуальне правонаступництво: сама лише можливість виникнення процесуального правонаступництва в майбутньому (наприклад, через передбачуване успадкування майна та виникнення у іншої особи в зв'язку з цим корпоративних прав) не може братися господарським судом до уваги.

У разі відсутності відповідних умов при вибутті фізичної особи зі спірних правовідносин провадження у справі підлягає припиненню на підставі пункту б частини першої статті 80 ГПК (а не пункту 1 частини першої цієї статті).

Що ж до громадян – третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, то для їх процесуального правонаступництва додержання згаданих умов не є обов'язковим.

1.5. У процесі вирішення господарським судом спору між позивачем і відповідачем третя особа може вважатися, що саме їй належить право на предмет спору. З метою захисту свого права така особа може звернутися до господарського суду, який розглядає справу, з заявою про вступ у справу як третя особа з самостійною вимогою на предмет спору. Вступ цієї особи у справу можливий на будь-якій стадії провадження зі справи в місцевому господарському суді, але до прийняття ним рішення. Про прийняття позовної заяви та вступ третьої особи у справу виносяться ухвала.

Вступ у справу третьої особи, яка має самостійні вимоги на предмет спору, можливий тільки на підставі її позовної заяви, що повинна відповідати вимогам статей 54–57 ГПК, а не за клопотанням сторін, прокурора або з ініціативи господарського суду (стаття 26 ГПК). Питання про прийняття такої заяви, відмову в її прийнятті або про її повернення вирішується на загальних підставах згідно зі статтями 61–63 ГПК. Зокрема, дійшовши висновку про те, що у відповідній заяві не зазначено обставин, на яких ґрунтується вимога третьої особи, та/або доказів, що підтверджують ці обставини, суд повертає заяву на підставі пункту 3 частини першої статті 63 названого Кодексу. Якщо ж така третя особа звертається з позовом, вимоги за яким не є тотожними вимогам за первісним позовом (наприклад, про визнання недійсним договору, тоді як первісний позов стосується стягнення заборгованості за тим же договором), позов третьої особи може бути повернуто на підставі пункту 5 частини першої статті 63 ГПК, оскільки третя особа може бути допущена до участі у справі лише тоді, коли її самостійна вимога стосується предмета спору між позивачем і відповідачем у справі.

(Абзац другий підпункту 1.5 пункту 1 із змінами, внесеними згідно з Постановою Вищого господарського суду № 3 від 16.01.2013)

У разі прийняття зазначеної заяви розгляд справи, а відтак і перебіг строку вирішення спору починається спочатку – від дати винесення відповідної ухвали.

1.6. ГПК передбачає можливість участі в судовому процесі третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог, на предмет спору, якщо рішення господарського суду зі спору може вплинути на права та обов'язки цієї особи щодо однієї із сторін (стаття 27 ГПК). Така третя особа виступає в процесі на стороні позивача або відповідача – у залежності від того, з ким із них у неї існують (або існували) певні правові відносини.

Відповідно до статті 27 ГПК така третя особа може бути залучена до участі у справі за її заявою, а також за клопотанням сторін, прокурора. З підстав, зазначених у третьому і четвертому реченнях частини першої згаданої статті, господарський суд залучає певну особу до участі у справі як третю особу, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, й за відсутності згаданих заяви чи клопотання. У будь-якому разі судом виносяться з даного питання ухвала з обов'язковим зазначенням у ній, на стороні кого (позивача чи відповідача) залучається ця третя особа.

(Абзац другий підпункту 1.6 пункту 1 в редакції Постанови Вищого господарського суду № 3 від 23.03.2012; із змінами, внесеними згідно з Постановою Вищого господарського суду № 6 від 10.07.2014)

Згідно зі статтею 21 ГПК сторонами у судовому процесі – позивачами і відповідачами – можуть бути підприємства та організації, зазначені у статті 1 цього Кодексу. Це правило встановлено лише для сторін в судовому процесі і не стосується третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору. Отже, такими особами можуть бути і громадяни, які не мають статусу суб'єкта підприємницької діяльності.

Питання про допущення або залучення третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, до участі у справі вирішується ухвалою суду про прийняття позовної заяви до розгляду (із зазначенням про це в ухвалі про порушення провадження у справі) або під час розгляду справи, але до прийняття господарським судом рішення, з урахуванням того, чи є у цієї особи юридичний інтерес у даній справі. Саме лише зазначення в позовній заяві та/або у вступній частині судового рішення певного підприємства чи організації як третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, без вирішення судом питання щодо її допущення або залучення до участі у справі не надає їй відповідного процесуального статусу.

Що ж до наявності юридичного інтересу у третьої особи, то у вирішенні відповідного питання суд має з'ясувати, чи буде у зв'язку з прийняттям судового рішення з даної справи таку особу наділено новими правами чи покладено на неї нові обов'язки, або змінено її наявні права та/або обов'язки, або позбавлено певних прав та/або обов'язків у майбутньому.

Ухвали про залучення до участі у справі третіх осіб або їх вступ у справу оскарженню в апеляційному та у касаційному порядку не підлягають.

Процесуальний закон не обмежує можливості допущення особи до участі у справі як третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на підставі її заяви про вступ у справу в процесі повторного розгляду останньої в апеляційному порядку, а також залучення третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, до участі у справі за клопотанням сторони, прокурора або з ініціативи апеляційного господарського суду; відповідні дії можуть мати місце до прийняття апеляційною інстанцією судового рішення зі справи.

Не можуть бути третіми особами у справі відокремлені підрозділи юридичних осіб. Водночас вони можуть на загальних підставах виступати в судовому процесі від імені відповідних юридичних осіб за наявності належних повноважень (частина четверта статті 28 ГПК).

1.7. Відповідно до чинного законодавства, зокрема, Цивільного та Господарського кодексів України, Законів України «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства», «Про банки і банківську діяльність», юридичні особи для здійснення своїх функцій мають право створювати філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, які не є юридичними особами.

Коло повноважень відокремленого підрозділу юридичної особи стосовно здійснення у господарському суді повноваження сторони у справі від імені цієї особи визначається установчими документами останньої, положенням про відокремлений підрозділ, яке затверджено юридичною особою, або довіреністю, виданою нею ж у встановленому порядку керівникові цього підрозділу. При цьому слід мати на увазі, що стороною у справі є юридична особа, від імені якої діє відокремлений підрозділ, і рішення приймається саме стосовно підприємства чи організації – юридичної особи, але в особі її відокремленого підрозділу, наприклад: «Стягнути з підприємства «А» в особі його відокремленого підрозділу – філії № 1 на користь організації «Б» в особі її Н-ської філії таку-то суму».

(Абзац другий підпункту 1.7 пункту 1 із змінами, внесеними згідно з Постановою Вищого господарського суду № 6 від 10.07.2014)

Якщо відокремлений підрозділ уповноважений звертатися до господарського суду з позовом від імені юридичної особи, то таке ж право має прокурор за місцезнаходженням цього підрозділу.

Необхідно також враховувати, що саме лише зазначення в установчих документах чи положенні про наявність у відокремленого підрозділу права представляти юридичну особу в суді (господарському суді) не свідчить про надання такому підрозділові відповідних повноважень та визначення їх кола.

(Підпункт 1.7 пункту 1 доповнено новим абзацом четвертим згідно з Постановою Вищого господарського суду № 3 від 23.03.2012)

У разі коли позов подано за місцем знаходження відокремленого підрозділу юридичної особи і судом з'ясовано відсутність у такого підрозділу повноважень щодо представництва юридичної особи, справа згідно з частиною першою статті 17 ГПК підлягає передачі за відповідною територіальною підсудністю за місцезнаходженням юридичної особи. А якщо в межах територіальної підсудності даного господарського суду знаходиться інший відокремлений підрозділ юридичної особи, уповноважений представляти останнього в господарському суді, то суд залучає такий підрозділ до участі у справі на підставі та в порядку, передбаченому частиною першою статті 24 ГПК.

(Абзац підпункту 1.7 пункту 1 із змінами, внесеними згідно з Постановою Вищого господарського суду № 13 від 17.12.2013)

1.8. Відповідно до частин п'ятої, шостої статті 28 ГПК громадяни можуть вести свої справи в господарському суді особисто або через представників, повноваження яких підтверджуються нотаріально посвідченою довіреністю, або, якщо представником є адвокат, – ордером з доданням до нього договору чи засвідченим сторонами цього договору витягом з нього, в якому зазначено

повноваження адвоката або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної допомоги. Статус громадянина як суб'єкта підприємницької діяльності підтверджується відповідною випискою з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, а його особа – паспортом або іншим відповідним документом. При цьому довіреність, видана громадянином – суб'єктом підприємницької діяльності, також має бути нотаріально посвідченою.

(Підпункт 1.8 пункту 1 із змінами, внесеними згідно з Постановами Вищого господарського суду № 10 від 17.10.2012, № 6 від 10.07.2014)

1.9. Згідно зі статтею 30 ГПК в судовому процесі, у тому числі в справах про банкрутство, можуть брати участь посадові особи та інші працівники підприємств, установ, організацій, державних чи інших органів, коли їх викликано для дачі пояснень з питань, що виникають під час розгляду справи.

У частині першій зазначеної статті ГПК йдеться про можливість участі в судовому процесі лише посадових осіб та інших працівників підприємств, установ, організацій, державних та інших органів, тобто осіб, зв'язаних з відповідними підприємствами (установами, організаціями, органами) трудовими відносинами на основі трудового договору (контракту). Тому якщо певна фізична особа (громадянин) не є посадовою особою чи іншим працівником підприємства (установи, організації, органу), в тому числі в разі, якщо зазначені відносини припинилися до моменту вирішення спору господарським судом, то вона не підпадає під дію відповідної норми ГПК.

Господарський суд вправі викликати зазначених осіб як у процесі попередньої підготовки справи до розгляду (пункт 8 статті 65 ГПК), так і під час її розгляду (пункт 1 частини першої та частина третя статті 77 ГПК).

Господарським судам необхідно враховувати, що зазначені в статті 30 ГПК особи не мають статусу представників сторін або інших учасників судового процесу (якщо їх не уповноважено на це відповідно до статті 28 названого Кодексу), і тому, зокрема, можуть викликатися судом для дачі пояснень незалежно від участі в даному судовому процесі тих підприємств, установ, організацій і органів, працівниками яких є ці особи. Водночас ці особи самі є учасниками судового процесу, і їх ухилення від участі в цьому процесі та від надання пояснень тягне за собою наслідки, передбачені, зокрема, пунктом 5 статті 83 ГПК.

Господарський суд може скористатися правом, наданим йому статтею 30 ГПК, для виклику відповідного спеціаліста з метою участі його в судовому процесі, якщо обставини справи свідчать про доцільність отримання роз'яснень (консультацій) спеціаліста з тих чи інших питань.

1.10. Статтею 31 ГПК передбачена участь в судовому процесі судового експерта, права, обов'язки і відповідальність якого визначаються цим Кодексом та Законом України «Про судову експертизу».

Сторони, треті особи чи прокурор, який бере участь у процесі, мають право заявити відвід судовому експерту з підстав та у порядку, передбачених частинами шостою і сьомою цієї ж статті ГПК. Питання про відвід судового експерта вирішується судом, який виносить з цього приводу ухвалу. Остання не підлягає оскарженню в апеляційному та у касаційному порядку.

Якщо відвід експерту заявлено після призначення судової експертизи та зупинення провадження у справі у випадку, зазначеному в другому реченні частини сьомої статті 31 ГПК, господарський суд поновлює провадження у справі, витребувавши матеріали справи з експертної установи або у особи, якій доручено проведення експертизи, і вирішує питання про відвід; у разі відхилення останнього матеріали справи надсилаються тій же установі або особі для продовження експертизи, а провадження у справі, за необхідності, зупиняється. Якщо ж заявником не обгрунтовано, що про підставу відводу експерта він дізнався лише після початку розгляду справи по суті, то заява про відвід розглядається після повернення матеріалів справи до суду та поновлення провадження у ній, і про результати розгляду цієї заяви зазначається в рішенні або в ухвалі, якою закінчується розгляд справи.

1–1. За змістом частин першої, третьої і п'ятої статті 4–6 ГПК у сукупності та взаємозв'язку з частиною третьою статті 2–1 цього Кодексу формування колегій суддів з розгляду конкретних

справ здійснюється з використанням автоматизованої системи документообігу суду. При цьому згідно з підпунктом 3.1.7 пункту 3.1 Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого рішенням Ради суддів України від 26.11.2010 № 30 (з подальшими змінами і доповненнями), засади формування колегій суддів визначаються зборами суддів відповідного суду.

Такі засади, з урахуванням норм Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та названого Положення, повинні визначатися в суді касаційної інстанції у формі рішення зборів цього суду, а їх вимоги мають неухильно дотримуватися у здійсненні правосуддя. При цьому не допускається визначення колегіального складу суду іншим складом цього ж суду.

(Постанову доповнено пунктом 1–1 згідно з Постановою Вищого господарського суду № 3 від 05.03.2015)

2. Докази.

2.1. Згідно з частиною другою статті 4–3 ГПК та статтею 33 ГПК кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень. Якщо подані сторонами та іншими учасниками судового процесу докази є недостатніми, господарський суд може за їх клопотанням чи за власною ініціативою витребувати в порядку підготовки справи до розгляду необхідні для цього письмові і речові докази, інші матеріали (пункти 3, 4, 6, 8 і 11 статті 65 ГПК), притому не лише від учасників судового процесу, а й від інших підприємств, установ, організацій, державних органів. У разі неможливості самостійно подати необхідні для розгляду справи докази сторона, прокурор, третя особа вправі звернутися до господарського суду, в тому числі й апеляційної інстанції, з клопотанням про витребування доказів; при цьому обґрунтування такої неможливості покладається на особу, що заявляє відповідне клопотання. Звертаючись з клопотанням про витребування доказів до суду апеляційної інстанції, заявник, з огляду на вимоги частини першої статті 101 ГПК, повинен також обґрунтувати неможливість подання цих доказів до місцевого господарського суду. Така неможливість може бути зумовлена, зокрема, тим, що: сторона (сторони) заявляла в місцевому господарському суді клопотання про витребування в інших осіб відсутніх у неї (них) доказів, але зазначеним судом таке клопотання не задоволено; на час прийняття рішення місцевим господарським судом заявникові не було і не могло бути відомо про існування відповідних доказів; докази з'явилися після розгляду справи судом першої інстанції.

Відповідне клопотання має заявлятися (подаватися) в письмовій формі.

Уповноваження господарським судом заінтересованої сторони на одержання необхідних доказів (частина п'ята статті 38 ГПК) полягає у видачі їй належним чином завіреної копії ухвали суду про витребування певних доказів із зазначенням у ній про зобов'язання особи, у якій знаходяться такі докази, надати їх заінтересованій стороні для наступного подання їх до суду. При цьому особа, у якій знаходяться відповідні докази, вправі вимагати від уповноваженої особи лише пред'явлення їй належним чином засвідченої ухвали суду, а не передачі їй цієї копії.

2.2. Письмові докази подаються в оригіналі або в належним чином засвідченій копії (стаття 36 ГПК). Якщо документи, які мають значення для правильного вирішення спору, і підписи на них виготовлені стороною за допомогою будь-яких технічних засобів, то такі документи повинні прийматись господарським судом як письмові докази, досліджуватись та оцінюватись за загальними правилами ГПК.

Копії, які видаються органами державної влади України, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та їх об'єднаннями усіх форм власності, повинні бути засвідчені з додержанням вимог пункту 5.27 Національного стандарту України «Державна уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів. ДСТУ 4163–2003», затвердженого наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 07.04.2003 № 55, а разі якщо інструкціями з діловодства, які діють у відповідних органах, підприємствах, установах і організаціях, встановлено додаткові вимоги щодо оформлення копій, – також і цих вимог.

(Абзац другий підпункту 2.2 пункту 2 із змінами, внесеними згідно з Постановою Вищого господарського суду № 6 від 10.07.2014)

Правила нотаріального засвідчення копій документів встановлюються чинним законодавством.

У разі невідповідності наданих суду копій документів згаданим вимогам вони не вважаються належними і допустимими доказами і не беруться судом до уваги у вирішенні спору.

Подані сторонами копії документів, виготовлені з використанням технічних засобів (фотокопії тощо), засвідчуються підписом особи, яка їх виготовила або яка перевірила їх на відповідність оригіналам, із зазначенням її прізвища, ініціалів та посади (якщо вона є посадовою особою) та з прикладенням печатки (за її наявності).

Якщо подані копії документів, у тому числі виготовлені з використанням технічних засобів, викликають сумніви, господарський суд може витребувати оригінали цих документів, у тому числі для огляду в судовому засіданні з наступним поверненням цих оригіналів особі, яка їх подала. Для перевірки достовірності поданих суду документів може бути призначено судову експертизу.

У випадку коли копії документів не засвідчені належним чином, але господарським судом при дослідженні витребуваних оригіналів документів з'ясовано відповідність копій цим оригіналам, то суд долучає копії до матеріалів справи, зазначивши про таку відповідність в описовій частині рішення або в ухвалі, якою закінчується розгляд справи.

Якщо одним з учасників судового процесу подано засвідчені ним копії документів, а інший з цих учасників заперечує відповідність їх оригіналам, то господарський суд зобов'язаний витребувати такі оригінали для огляду у особи, яка їх подала.

2.3. Якщо стороною (або іншим учасником судового процесу) у вирішенні спору не подано суду в обґрунтування її вимог або заперечень належні і допустимі докази, в тому числі на вимогу суду, або якщо в разі неможливості самостійно надати докази нею не подавалося клопотання про витребування їх судом (частина перша статті 38 ГПК), то розгляд справи господарським судом може здійснюватися виключно за наявними у справі доказами, і в такому разі у суду вищої інстанції відсутні підстави для скасування судового рішення з мотивів неповного з'ясування місцевим господарським судом обставин справи; крім того, неподання позивачем витребуваних господарським судом матеріалів, необхідних для вирішення спору, тягне за собою правові наслідки у вигляді залишення позову без розгляду на підставі пункту 5 частини першої статті 81 ГПК.

2.4. Подання письмових доказів, якщо їх не додано до позовної заяви чи до відзиву на неї, має здійснюватися:

або з супровідним листом через канцелярію суду;

або безпосередньо в судовому засіданні за резолюцією судді (із зазначенням про це в протоколі відповідного судового засідання, якщо про долучення доказів до справи стороною чи іншою особою, яка бере участь у справі, заявлено усне клопотання) та з подальшою їх реєстрацією в канцелярії суду.

У разі неподання оригіналів документів на вимогу суду справа розглядається за наявними доказами, оцінка яких здійснюється відповідно до вимог статей 32, 33, 43 ГПК.

2.5. Будь-які подані учасниками процесу докази (в тому числі, зокрема, й стосовно інформації у мережі Інтернет) підлягають оцінці судом на предмет належності і допустимості. Вирішуючи питання щодо доказів, господарські суди повинні враховувати інститут допустимості засобів доказування, згідно з яким обставини справи, що відповідно до законодавства повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватись іншими засобами доказування. Наприклад, чинним законодавством, що регулює відносини за договором перевезення вантажу, встановлено перелік документів-доказів, які є підставою для покладення на перевізника відповідальності за втрату, псування, пошкодження або недостачу вантажу. Отже, ніякі інші документи не можуть підтверджувати обставини, що є підставою для покладення на перевізника відповідальності за незбереження вантажу. Так само за змістом статті 10 Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» та статті 14–1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» єдиним належним доказом, що підтверджує настання обставин непереборної сили (форс-мажору), які мали місце на території проведення антитерористичної операції, як підстави звільнення від відповідальності за невиконання (неналежне виконання) зобов'язань, є сертифікат Торгово-промислової палати України, тоді як інші документи не можуть вважатися доказами наявності таких обставин.